

FUNKCIONALNI ZADACI BIBLIOGRAFSKIH ZAPISA I UNIMARC FORMAT STRUKTURIRANJE STROJNO ČITLJIVOG ZAPISA ZA STARU KNJIGU

FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR BIBLIOGRAPHIC RECORDS AND THE UNIMARC FORMAT STRUCTURING THE MARC RECORD FOR OLDER BOOKS

Tinka Katić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
e-mail: tkatic@nsk.hr

Sažetak

U uvodnom dijelu rada dan je kratak pregled zbivanja vezanih uz promicanje i primjenu IFLA-ine studije *Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report* od 1998., kada je objavljena, pa sve do druge polovice 2000. Radi boljeg razumijevanja daljnjeg teksta, opisana je sama studija tj. model entitet-odnos.

U drugom dijelu rada razmatra se jedna od mogućih primjena modela entitet-odnos pri preispitivanju i preradbi nacionalnih kataložnih pravila. Ispitano je kako bi taj model odgovarao organiziranju kataložnih pravila za staru knjigu te njegova funkcija u UNIMARC zapisu. U tu je svrhu definirana stara knjiga, objašnjene prednosti modela entitet-odnos u strukturiranju bibliografskog zapisa za staru knjigu i određena razina bibliografskog zapisa. Primjena modela i svi mogući odnosi ispitani su na tri izdanja/prijeвода djela *De institutione bene vivendi* Marka Marulića u UNIMARC zapisu. Analiza je pokazala da potpuni bibliografski zapis u UNIMARC formatu, strukturiran na načelima za bibliografski opis kojima su obuhvaćene sve tri skupine entiteta i njihovi odnosi unutar skupine i između pojedinih skupina, može iskazati sve potrebne odnose te omogućiti pristup svim relevantnim elementima opisa.

Cljučne riječi: stara knjiga, strukturiranje strojno čitljivog zapisa, UNIMARC, funkcionalni zadaci bibliografskog zapisa

Summary

The introduction provides a short overview of the promotion and application of the IFLA study *Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report* carried out in the period between 1998, when it was published, and the first part of 2000. To make the further text more understandable, the study, i.e. the entity-relationship model is described.

In the second part of the paper one of the possible applications of the entity-relationship model on the re-examination and review of national cataloguing rules is considered. The application of the model, in the organisation of rare book cataloguing rules, as well as its function in UNIMARC record, is examined. For that purpose, the definition of the older book is given, the advantages of the entity-relationship model in structuring the rare book bibliographic record are explained and the level of the bibliographic record is determined. The application of the

model as well as of all possible relationships between three editions/translations of the Marko Marulić's work *De institutione bene vivendi* in the UNIMARC record are examined. The analysis has shown that the full UNIMARC bibliographic record, structured on bibliographic principles which incorporate all three groups of entities and their relationships within the group and among the groups, can express all relationships needed to enable the access to all relevant descriptive elements.

Keywords: older book, structuring MARC record, UNIMARC, functional requirements for bibliographic records

1. Uvod

Kad se danas govori o strukturi strojno čitljivog zapisa i uopće o strukturi strojno čitljivog kataloga, nije više dovoljno osloniti se samo na ISBD-e kao temelj zapisa, već je neophodno tu strukturu promatrati i kroz model entitet-odnos izložen u studiji *Functional Requirements For Bibliographic Records*¹ (dalje: FRBR). Studija je predstavljena na 2. seminaru Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture² 1998. godine, dakle u godini kada je bila i objavljena, što je još jedna potvrda aktualnosti tema kojima se već po četvrti put bave sudionici ovog seminara.

O utjecaju studije na najvažnija zbivanja vezana ne samo za knjižničnu, već i širu, informatičku, zajednicu u protekle dvije godine vrlo su pregledno, ali ni iz daleka iscrpno, izvijestili John D. Byrum i Olivia M. A. Madison, ključne osobe koje su kao članovi IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records sudjelovale u njezinoj izradi.³

Promicanje studije i njezinih preporuka kao i poticanje daljnje primjene modela uvršteno je u jedan od devet ciljeva IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju. Ostvarenje tog cilja očekuje se kroz suradnju s različitim internacionalnim i nacionalnim tijelima, formalnim i neformalnim grupama te primjenom studije u preradbi nacionalnih kataložnih pravila kao i relevantnih međunarodnih standarda.

Od značajnijih aktivnosti, svakako valja istaknuti istraživanje mogućnosti primjene modela entitet-odnos i na pregledne kataložne jedinice. Rad na međunarodnoj dostupnosti zapisa preglednih kataložnih jedinica intenzivno se odvijao u razdoblju 1995.-1998.⁴ Radna grupa za minimalnu razinu zapisa preglednih kataložnih jedinica i ISADN završila je radom ne baš sasvim obavljena posla. Uza završni izvještaj, objavljen je popis *Obvezni elementi podataka za međunarodno korištenje zapisa preglednih kataložnih jedinica*, dok pita-

¹ Functional requirements for bibliographic records : final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing [International Federation of Library Associations and Institutions. IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme]. München : K. G. Saur, 1998. (UBCIM Publications, New Series; vol. 19)

² Buzina, Tanja. Funkcionalni zadaci bibliografskog zapisa. // 2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 54-57.

³ Byrum, John D.; Olivia M. A. Madison. Reflections on the goals, concepts and recommendations of the IFLA Study on functional requirements for bibliographic records. // FRBR (Functional requirements for bibliographic records) Seminar. Florence, 27-28 January 2000. <http://www.aib.it/aib/sezioni/toscana/conf/frbr/byrmadis.htm>

⁴ Willer, Mirna. Rad na međunarodnoj dostupnosti zapisa preglednih kataložnih jedinica : 1995.-1998. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1-4(1999), 43-70.

nje definiranja i uspostavljanja međunarodnog broja za normativne podatke (International Standard Authority Data Number - ISADN) nije riješeno. U travnju 1999. IFLA Division of Bibliographic Control osnovala je Radnu grupu za funkcionalne zadatke i obročavanje preglednih kataložnih jedinica (The Working Group on Functional Requirements and Numbering for Authority Records - FRANAR). Primarni su zadaci Radne grupe definiranje funkcionalnih zadataka preglednih kataložnih jedinica koje bi se trebalo odvijati na tragu FRBR-a, kao i proučavanje mogućnosti izvedbe ISADN-a.⁵ Aktivnosti ove Radne grupe usmjerene su i na povezivanje IFLA-e s drugim knjižničarskim i neknjižničarskim organizacijama, od kojih ovdje izdvajamo CERL (Consortium of European Research Libraries), projekt INDECS koji razvija Broj zainteresiranih strana (Interested Party Number) kojim se uređuju autorska prava, ISO TC46 (Tehnički odbor za knjižničarstvo, dokumentaciju i informacije). Posebno bi valjalo istaknuti suradnju s arhivističkom zajednicom - ICA/CDS-om (International Council on Archives Committee on Descriptive Standards) te upozoriti zainteresirane na izlaganje Eeve Murtomaae, članice ove Radne grupe, na 66. IFLA-inoj konferenciji. U izlaganju znakovita naslova *Could This be the Beginning of a Beautiful Friendship ...* zalaže se za zajedničko konceptualno modeliranje opisa i simultan pristup podacima o građi arhiva i knjižnica, istraživši i usporedivši glavne koncepte i elemente na kojima se temelje ISBD(G), ISAD(G) i FRBR.⁶ Na primjere slične suradnje s muzejskom zajednicom nisam naišla.

Ovdje bi bilo uputno spomenuti još jedan od zadataka studije, a to je preispitivanje čitavog skupa ISBD-a u odnosu na rezultate izložene u studiji.⁷ Namjeravana preradba, osim ISBD(CF)-a, upravo je i odgođena u očekivanju rezultata te studije.⁸ Nakon njena objavljivanja, započelo se s usklađivanjem propisa ISBD(M)-a (prerađeno izdanje iz 1987.) s funkcionalnim zadacima bibliografskog zapisa, odnosno temeljnom razinom bibliografskog zapisa. Prijedlog izmjena usklađen s minimalnom razinom nacionalnog bibliografskog zapisa proglašava desetak dosad obveznih elemenata ISBD-a izbornim.⁹ Na sličan su način reviziji podvrgnuti i ISBD(S) i ISBD(CM).¹⁰

Mogućnosti primjene modela entitet-odnos kao i minimalne razine nacionalnog bibliografskog zapisa preispituju se i pri aktualnoj reviziji kataložnih pravila, primjerice, AACR-a 2,¹¹ ruskih¹² kataložnih pravila itd.

⁵ Byrum, John D.; Olivia M. A. Madison. Nav. dj., str. 10.

⁶ Murtomaa, Eeva. *Could this be the beginning of a beautiful friendship : a comparison of the description and access to the object of interest between the libraries and archives.* // 66th IFLA Council and General Conference, August 13-18, 2000. <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/125-164e.htm>

⁷ Usp. Madison, Olivia M. A. Standards in the light of new technologies : Functional requirements for bibliographic records. // International cataloguing and bibliographic control 28, 1 (January/March 1999), 7-10. Str. 10.

⁸ Usp. Byrum, John D. ISBDs : what they are and how they are used. // International cataloguing and bibliographic control 23, 4 (October/December 1994), 67-71. Str. 71.

⁹ Prijedlog izmjena dostupan je na adresi <http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/isbd-chg.htm>

¹⁰ Byrum, John D.; Olivia M. A. Madison. Nav. dj., str. 19.

¹¹ Vidjeti web-stranicu: Joint Steering Committee for Revision of Anglo-American Cataloguing Rules. <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/index.htm>

¹² Smirnova M. N.; A. V. Shershova. Russian rules of bibliographic description and Functional requirements for bibliographic records. // International cataloguing and bibliographic control 29, 3 (July/September 2000), 52-53.

IFLA-ina Sekcija za bibliografiju potiče i Konferenciju ravnatelja nacionalnih knjižnica (Conference of Directors of National Libraries - CDNL) na razmatranje minimalne razine nacionalnog bibliografskog zapisa i primjenu ostalih preporuka studije. Isto tako, ELAG (European Library Automation Group) na svojim redovitim godišnjim seminarima kao i radionicama u okviru IFLA-inih konferencija raspravlja o utjecaju FRBR-a, koncentrirajući se uglavnom na istraživanja prednosti funkcionalnih zadataka bibliografskog zapisa za korisnika.¹³ Rasprave o mogućoj primjeni FRBR-a vode se i na radionicama DC-a,¹⁴ DOI-a¹⁵ itd.

J. D. Byrum i O. Madison navode još i uvrštavanje studije u kurikule fakulteta i škola informacijskih i knjižničnih znanosti, opisujući detaljno Danski model.¹⁶ Iz našeg neposrednog susjedstva, svakako valja još spomenuti prijevod studije¹⁷ objavljen u Sloveniji.

2. Functional requirements for bibliographic records: final report

Elementi su modela predstavljenog u studiji *entiteti i atributi* te njihovi međusobni *odnosi* koji su proizašli iz analize podataka sadržanih u bibliografskim zapisima. Stoga su kao glavni izvori poslužili svi raspoloživi *ISBD-i*, *Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica*, *Smjernice za izradu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica*, *Priručnik za UNIMARC* te *AITF Categories for the Description of Works of Art*. Njime su obuhvaćene sve vrste građe, materijalni nositelji, formati i modeli bilježenja podataka, a sastavljači studije također su uvažili i različite kategorije korisnika određivši funkcionalne zadatke bibliografskog zapisa u odnosu na njihove potrebe da *pronađu* građu koja odgovara njihovu upitu, *identificiraju*, *izaberu* te *pristupe* opisanom entitetu.

U analitičkom dijelu studije izdvojene su tri skupine entiteta. Prvu skupinu čine četiri entiteta: *djelo*, *izraz*, *manifestacija* i *pojedinačan primjerak*. U drugoj su skupini zastupljeni entiteti odgovorni za intelektualni i umjetnički sadržaj, proizvodnju ili vlasništvo nad entitetima iz prve skupine (*osobe* i *korporativna tijela*). Treća skupina sadrži entitete vezane uz sadržajnu obradu - *pojmove*, *predmete*, *događaje* i *mjesta*. Entiteti prvih dviju skupina također mogu biti predmet djela.

¹³ Vidjeti npr. Grinnen, Ellen Beate; Anne Munkebyaune and Liv A. Holm. Functional requirements for retrieval of bibliographic records : proposals for an enhanced bibliographic model. // ELAG Conference in Bled, Slovenia 21-23 April 1999.; User Benefits from a new bibliographic model : follow-up of the IFLA Functional requirements study / by European Library Automation Group (ELAG) Workshop 4 (Peter Noerr et al.). Paper presented at the 64th IFLA General Conference, Amsterdam. // International Cataloguing and Bibliographic Control 28, 3(July/September 1999), 80-81 i dr.

¹⁴ Willer, Mirna. Sedma radionica o Dublinskom osnovnom skupu elemenata metapodataka. Frankfurt am Main, 25.-27. listopada 1999. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), 135-140. Str. 139.

¹⁵ Byrum, John D.; Olivia M. A. Madison. Nav. dj., str. 21-22.

¹⁶ Isto, str. 16-18.

¹⁷ Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise : končno poročilo / [pripravila] Mednarodna zveza bibliotekarskih združenj in ustanov ; [prevod in priprava slovenskih primerov Zlata Dimec.] Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2000. (Bibliothecaria ; 6. Prevodi ; 1)

U nastavku, navode se atributi koji su povezani sa svakim entitetom i odnosi između entiteta koji su važni korisniku. Korišteni su atributi koji se javljaju u ISBD-ima i objema Smjernicama, s pretpostavkom da su to elementi na temelju kojih korisnici oblikuju svoje upite i interpretiraju odgovore dobivene na te upite.

U posebnom poglavlju opisani su odnosi između entiteta pojedinih skupina entiteta (odnos između djela, izraza, manifestacija i pojedinačnog primjerka; odnos osoba i korporativnih tijela prema prvoj skupini entiteta; predmetni odnos) kao i drugi odnosi između entiteta prve skupine (odnos djelo-djelo; odnos izraz-izraz; odnos manifestacija-manifestacija itd.). Kako bi se procijenila njihova vrijednost, atributi i odnosi između entiteta preispitani su u odnosu na korisnikova nastojanja da pronade, identificira, izabere i pristupi određenom entitetu ili skupini entiteta.

Na temelju detaljne analize entiteta i njihovih odnosa te potreba korisnika predložen je popis opisnih i organizacijskih elemenata za minimalan nacionalni bibliografski zapis koji će korisniku omogućiti da: a) pronade *sve* manifestacije koje obuhvaćaju djela za koja je odgovorna određena osoba ili korporativno tijelo, različite izraze određenog djela, djela određenog predmeta, djela u nekoj nakladničkoj cjelini; b) pronade *određenu* manifestaciju kad su imena osoba i/ili korporativnih tijela poznata, kad je poznat naslov, kad je poznat identifikator manifestacije; c) identificira djelo; d) identificira izraz djela; e) identificira manifestaciju; f) izabere djelo; g) izabere izraz; h) izabere manifestaciju i i) pristupi manifestaciji.¹⁸

3. Strukturiranje strojno čitljivog zapisa za staru knjigu

Kao što je već spomenuto, jedna je od mogućih namjena ovog modela da posluži pri preispitivanju i preradbi nacionalnih kataložnih pravila. Aktualni hrvatski kataložni pravilnik utemeljen je na međunarodnim standardima vrijedećim u vrijeme njegova nastanka sedamdesetih i osamdesetih godina. Propisima u Pravilniku obuhvaćena je novija tiskana građa pa će njegova preradba biti nužna s obzirom na druge vrste građe i nove medije prisutne u knjižnicama. U procesu preradbe, uz nove vrste građe, zasigurno će biti obuhvaćena i stara knjiga budući da je ona danas, kao rezultat retrospektivnih aktivnosti u svijetu, itekako prisutna u općim i specijaliziranim bazama podataka, ali i predmet različitih digitalnih projekata. Stoga se činilo korisnim ispitati kako bi model entitet-odnos predložen u studiji odgovarao organiziranju kataložnih pravila za staru knjigu te njegovu funkciju u strojno čitljivom zapisu u UNIMARC formatu s ciljem udovoljavanja korisničkih zahtjeva.

3.1. Definicija stare knjige

Standardne definicije knjige koje polaze od dihotomije materijalnog oblika i djela odnosno knjige kao nositelja teksta ili kojeg drugog sadržaja i posrednika u prijenosu znanja ne govore nam o razlikovnim obilježjima koja luče bilo koju knjigu (pa čak i njene elektro-

¹⁸ Functional requirements for bibliographic records : final report, str. 97-98.

ničke inačice koje se sve češće javljaju u današnje vrijeme) od stare knjige. Pri definiranju stare knjige standardna se definicija knjige uobičava vremenski omediti na razdoblje od Gutenbergova izuma u 15. st. pa do 19. st. Gornja granica kreće se u pojedinim europskim zemljama od 1830. do 1850., ovisno o tome kada je u tehnološkom smislu učinjen korak dalje, odnosno kada je ručno tiskanje knjiga zamijenjeno strojnim. No, uzimajući u obzir specifičnu narav stare knjige, kronološki određena definicija stare knjige koja se temelji samo na načinu njene proizvodnje imala bi se dopuniti i drugim dvjema fazama u njenom životnom ciklusu. U tom je ciklusu na prvom mjestu nakladnička djelatnost, tj. izbor teksta koji će se objaviti i koja prethodi samom tehničkom reproduciranju tj. tiskanju izabranog teksta. Treća je faza raspačavanje, odnosno krajnji cilj nakladničkog i tiskarskog poduhvata koji uključuje još jednog, rekli bismo neizostavnog, sudionika u tom komunikacijskom lancu, a to je čitatelj.¹⁹ Na ovaj način postavljena definicija stare knjige vodi nas od knjige kao tiskanog artefakta prema djelu samom tj. razumijevanju kako su ga doživljavali oni koji su ga materijalizirali odnosno proizveli kao i oni koji su se kasnije s njime susretali.

3.2. Model entitet-odnos

Složeni bibliografski odnosi karakteristični za staru knjigu moraju se zabilježiti u strukturi strojno čitljivog zapisa. Oni su u studiji predstavljeni modelom entitet-odnos. Prva skupina entiteta tj. djelo, izraz, manifestacija i pojedinačan primjerak čini se naročito prikladnom za strukturiranje bibliografskog zapisa za staru knjigu, budući da se entitet pojedinačan primjerak stavlja u jednakopravan odnos prema ostalim trima entitetima u toj skupini entiteta. Tako postavljeni odnosi između entiteta u bibliografskom zapisu omogućuju okupljanje djela i njihovih autora, prijevoda i prevoditelja, izdanja i njihovih proizvođača, pojedinačnih primjeraka i njihovih bivših vlasnika itd. Drugim riječima, bibliografski zapis koji slijedi taj model ima višestruke zadatke: on mora omogućiti identifikaciju djela odnosno njegova izraza i/ili manifestacije, pomoći pri izboru djela i/ili izraza te, naposljetku, osigurati pristup onom entitetu koji će najbolje udovoljiti zahtjevu korisnika.

3.3. Razina bibliografskog zapisa

Namjera studije za pojednostavnjenjem katalogizacije i smanjivanjem troškova nepo-
navljanjem podataka ili izostavljanjem elemenata nije prihvatljiva za opis stare knjige. Ako se želi udovoljiti svim zadacima bibliografskog zapisa i izaći u susret svim korisničkim zahtjevima, to neće biti moguće izostavljanjem podataka u skraćenim zapisima, pogotovo s obzirom na opće prihvaćen konsenzus za potpuni zapis za staru knjigu. Stoga se primjenjivost minimalne razine nacionalnog bibliografskog zapisa nije niti razmatrala.

3.4. Primjena modela entitet-odnos

Primjena modela entitet-odnos ispitana je na primjeru djela Marka Marulića *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*. To najpoznatije Marulićevo djelo pokazalo se

¹⁹ Balsamo, Luigi. Towards a global history of the book. // The European printed heritage : c. 1450 - c. 1830. London : The Consortium of European Research Libraries, 1998. Str. 37-41.

zbog brojnih izdanja objavljenih tijekom stoljeća²⁰ pogodnim za provjeru funkcioniranja modela. U analizi smo se ograničili na izvornik objavljen na latinskom jeziku te njegove prijevode na talijanski i njemački jezik tiskane 1506. u Veneciji, 1583. u Bergamu i Dillingenu te na primjerke u posjedu Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

3.5. Odnosi između entiteta

Najprije su promotreni odnosi između entiteta prve skupine - djelo (d), izraz (i), manifestacija (m) i pojedinačan primjerak (pp).

d1 *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*

i1 lat. izvornik

m1 *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum.*

Venetis ..., anno D[omi]ni M.D.vi. die x. mensis Februarii

pp1 NSK: RIIF-16°-80

i2 talij. prijevod

m1 *De institutione del buono et beato vivere secondo l'esempio de' Santi ...* In Bergamo ..., 1583.

pp1 NSK: RIIF-8°-61

i3 njem. prijevod

m1 *Sechs Buecher von Gedaechtnuss wuerdigen Reden und Thatten ...* Getruckt zu Dillingen ..., M.D.LXXXIII.

pp1 NSK: RIIF-8°-319

Za ispitivanje tih odnosa korišteni su elementi opisa sadržani u Dodatku A studije. Kako je na više mjesta u studiji istaknuto da su entiteti i njihovi odnosi te popis atributa opsežni, ali ne i iscrpni, pri strukturiranju zapisa za staru knjigu elemente opisa koji su nedostajali potražila sam u *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga*,²¹ *ISBD(A)-u*,²² *Smjernicama za upotrebu UNIMARC-a za stare omeđene publikacije*²³ i *Priručniku za UNIMARC: bibliografski format*.²⁴

²⁰ Jozić, Branko; Bratislav Lučin. Bibliografija Marka Marulića : prvi dio : tiskana djela (1477-1997). Split : Književni krug; Marulianum, 1998.

²¹ Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga : drugi dio : kataložni opis. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983.

²² ISBD(A) : Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih). Preporučila Radna skupina za međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) ... / prevela Tinka Katić. 1. hrv. prijevod 2. prerađenog izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.

²³ UNIMARC guideline no. 3 : older monographic publications (antiquarian). Frankfurt am Main : IFLA UBCIM, 1996. Vidjeti i Smjernice za upotrebu UNIMARC-a : stare omeđene publikacije (antikvarne) / prevela i hrvatske primjere izradila Tinka Katić; stručna redakcija Mirna Willer. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2000. (Izdanja Zavoda za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Smjernice ; 1)

²⁴ Priručnik za UNIMARC : bibliografski format / prevela i priredila Mirna Willer. 2. hrv. izd. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica ; Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. (Izdanja Nacionalne i sveučilišne knjižnice ; knj. 1)

Za ispitivanje ostalih vrsta odnosa poslužila sam se shemom iz studije.

U tri primjera za djelo Marka Marulića *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* mogu se prepoznati sljedeći odnosi:

3.5.1. Odnosi između entiteta djelo, izraz, manifestacija i pojedinačan primjerak

d₁ djelo Marka Marulića *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*

500 10 \$3 941202031\$a De institutione bene vivendi per exempla sanctorum

i₁ latinski izvornik: *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum*

100 ## \$a 19930513d**1506** y0hrvy0191 na

101 0# \$a lat

m₁ knjiga tiskana u Veneciji 1506.

200 1# \$a Marcus Marulus Spalatensis De institutione bene vivendi per exempla sanctorum \$a M. Maruli Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce\$c Carme[n] Hieronymi Macareli ...\$c Lamp. Francisco Lucensi [epigramma in fine]

300 ## \$a Jed. oblik autorova imena: Marko Marulić

700 #1 \$3 910312027\$a Marulić\$b Marko

423 #1 \$1 2001#\$a Carmen\$1700#1\$a Macareli\$b Girolamo

423 #1 \$1 2001#\$a Epigramma\$1700\$a Consorti\$b Francesco

300 ## \$a List Q7: Jacobus Grasolarius ad lectorem; Franciscus Lucensis de [Con]sortibus ad lectore[m]

702 #1 \$3 910312028\$a Grasolarius\$b Jacobus\$4 075

702 11 \$3 930513008\$a Consorti\$b Francesco de\$4075

102 ## \$a IT

210 ## \$a Impressit Venetiis\$c presbiter Fra[n]ciscus Lucensis de Co[n]sortibus ... et Bernardinus de Vitalib[us] Venetus\$d anno D[omi]ni M.D.vi. die x. mensis Februarii

300 ## \$a Podaci o izdavanju preuzeti iz kolofona

620 ## \$a Italija\$d Venezia

702 11 \$3 930513008\$a Consorti\$b Francesco de\$4 750

702 11 \$3 930513032\$a Vitali\$b Bernardino\$4 750

215 ## \$a [334] listova\$d 16° (15 cm)

300 ## \$a Sig.: a₈-z₈, A₈-Q₈

300 ## \$a Inicijali

pp₁ nepotpun primjerak u vlasništvu Nacionalne i sveučilišne knjižnice, bivši vlasnik: Vincenzo Capelli

141 ## \$a f b0ee\$5 CiZaNSK: RIIF-16°-80

316 ## \$a Nedostaje poglavlje XI. i XII. u četvrtoj knjizi i početak pete knjige\$5 CiZaNSK: RIIF-16°-80

316 ## \$a Uvezano u kartonske korice, bez hrpta\$5 CiZaNSK: RIIF-16°-80

317 ## \$a Na nasl. str. zapis: Vincy Capelli\$5 CiZaNSK: RIIF-16°-80
 318 ## \$a Pregledano\$c 19941129\$I Dobro očuvano\$n Restaurirati uvez \$5 CiZaNSK: RIIF-16°-80
 702 11 \$3 941129068\$a Capelli\$b Vincenzo\$4 390\$5 CiZaNSK: RIIF-16°-80
 990 ## \$a RIIF-16°-80
 990 ## \$a 62.775 (st. sig.)
 990 ## \$a SM.26.G.13. (st. sig.)

i₂ talijanski prijevod: *De institutione del buono et beato vivere secondo l'esempio de' Santi ...*

100 ## \$a 19941202d1583 y0hrvy0191 ba
 101 1# \$a ita\$c lat
 300 ## \$a Prijevod djela: De institutione bene vivendi per exempla sanctorum / Marko Marulić;
 prev. Remigio Nannini
 500 10 \$3 941202031\$a De institutione bene vivendi per exempla sanctorum\$m tal. prijevod

m₁ knjiga tiskana u Bergamu 1583.

200 1# \$a Institutione del buono et beato vivere secondo l'esempio de' Santi del Vecchio e
 Nuouo Testamento\$f composta da Marco Marulo da Spalato\$g e tradotta dalla latina nella
 italiana lingua, dal R. P. Maestro Remigio Fiorentino, dell' ordine de' predicatori
 300 ## \$a Jed. oblik autorova imena: Marko Marulić
 700 #1 \$3 910312027\$a Marulić\$bMarko
 702 11 \$3 930705210\$a Nannini\$b Remigio\$4 730

205 ## \$a Di nuovo con diligenza ristampata, e da notabilissimi errori emendata, con l' aggiunta di una copiosa tavola, oltre quella delle principali materie

102 ## \$a IT
 210 ## \$a In Bergamo\$c apresso Comino Ventura\$d 1583
 620 ## \$a Italija\$d Bergamo
 702 11 \$3 930806042\$a Ventura\$b Comino\$4 750

pp₁ dobro očuvan primjerak, uvezan u kartonske korice, u vlasništvu Nacionalne i sveučilišne knjižnice

141 ## \$a fb b0bb\$5CiZaNSK: RIIF-8°-61
 316 ## \$a Uvezano u šarene kartonske korice s kožnatim hrptom; na hrptu naljepnica:
 53\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-61
 318 ## \$a Pregledano\$c 19941202\$I Dobro očuvano\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-61
 990 ## \$a RIIF-8°-61
 990 ## \$a R 2558 (st. sig.)

i₃ njemački prijevod: *M. Maruli Spalatensis Sechs Buecher von Gedaechnuss wuerdigen Reden und Thatten ...*

100 ## \$a 19941208d1583 y0hrvy0191 ba
 101 1# \$a ger\$c lat
 300 ## \$a Prijevod djela: De institutione bene vivendi per exempla sanctorum / Marko Marulić;
 prev. Hermann Baumgartern
 500 10 \$3 941205099\$a De institutione bene vivendi per exempla sanctorum\$m njem. prijevod

m₁ knjiga tiskana u Dillingenu 1583.

200 1# \$a M. Maruli Spalatensis Sechs Buecher. Von Gedaechnuss wuerdigen Reden und Thatten. Oder: Von Lehr und Underweisung das Leben wol und selig anzustellen nach form der Hailigen Lebens Altes und Newen Testaments ... \$f in teutsche Spraach gebracht durch Herman Baumgartern Burgern und Bischofflichen Fiscal zu[m] Augspurg

300 ## \$a [Str. 3-7:] Dem hochwuerdigen Fuersten und Herrn Marquarden vom Berg Bischoffen zu Augspurg und Thumprobsten zu Bamberg meinem gnedigen Fuersten und Herrn ... / Herman Baumgartern

300 ## \$a Jed. oblik autorova imena: Marko Marulić

700 #1 \$3 910312027\$a Marulić\$b Marko

702 11 \$3 941205102\$a Baumgartern\$b Hermann\$4 730\$4 290

210 ## \$a Getruckt zu Dilingen\$c durch Johannem Mayer\$d M.D.LXXXIII

620 ## \$a Njemačka\$d Dillingen

702 11 \$3 941205100\$a Mayer\$b Johann\$4 750

215 ## \$a [68], 964 str.\$c ilustr.\$d 8° (22 cm)

300 ## \$a Got.

pp₁ primjerak kojeg je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici darovao Ivan Kukuljević Sakcinski

141 ## \$a b a0ea\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-319

316 ## \$a Uvezano u kožnate korice s utisnutim ukrasima\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-319

316 ## \$a Na poledini prednje korice zapis na lat. jeziku\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-319

317 ## \$a Na poledini prednje korice zapis: Daruje Sveučilišnoj knjižnici: Ivan Kukuljević\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-319

318 ## \$a Pregledano\$c 19941208\$l Dobro očuvano, hrbat djelomično oštećen\$n Restaurirati uvez\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-319

702 11 \$3 910724176\$a Kukuljević-Sakcinski\$b Ivan\$4 320\$5 CiZaNSK: RIIF-8°-319

990 ## \$a RIIF-8°-319

990 ## \$a 62.856 (st. sig.)

990 ## \$a SM.27.B.22. (st. sig.)

3.5.2. *Odnos entiteta osoba prema entitetima 1. skupine djelo, izraz, manifestacija i pojedinačan primjerak*²⁵

Osoba-djelo (kreirao/la je)

o₁ Marko Marulić

d₁ De institutione bene vivendi per exempla sanctorum

d₂ Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce

²⁵ Odnosi osobe prema entitetima 1. skupine određeni su izrazima navedenim u zagradi uz pojedinu vrstu odnosa.

o₁ Girolamo Macareli

d₁ Carmen

o₁ Francesco Consorti

d₁ Epigramma

Osoba-izraz (realizirao/la je)

o₁ Remigio Nanni (prevoditelj)

i₁ talijanski prijevod djela De institutione bene vivendi per exempla sanctorum

o₁ Hermann Baumgartern (prevoditelj)

i₁ njemački prijevod djela De institutione bene vivendi per exempla sanctorum

Osoba-manifestacija (proizveo/la je)

o₁ Francesco Consorti (tiskar)

o₂ Bernardino Vitali (tiskar)

m₁ knjiga tiskana u Veneciji 1506.

o₁ Comino Ventura (tiskar)

m₁ knjiga tiskana u Bergamu 1583.

o₁ Johann Mayer

m₁ knjiga tiskana u Dillingenu 1583.

Osoba-primjerak (posjedovao/la je)

o₁ Vincenzo Capelli (bivši vlasnik)

pp₁ primjerak NSK RIIF-16°-80 bivše je vlasništvo V. Capellija

o₁ Ivan Kukuljević Sakcinski (darovatelj)

pp₁ primjerak NSK RIIF-8°-319 darovao je Knjižnici Ivan Kukuljević Sakcinski

3.5.3. *Predmetni odnos*

Pojam-djelo

po₁ Moralna teologija

d₁ De institutione bene vivendi per exempla sanctorum

3.5.4. *Odnos entiteta izraz-izraz*

d₁ De institutione bene vivendi per exempla sanctorum Marka Marulića

i₁ autorov izvorni tekst na latinskom jeziku

preveden je →

← prijevod je

i₂ na talijanski jezik, talijanski prijevod

i₃ na njemački jezik, njemački prijevod

3.5.5. *Ostali mogući odnosi*

U modelu prikazanom u studiji nije definiran odnos na razini manifestacije koji bi se mogao označiti izrazom "proizvedeno u". Sastavljači studije razmišljali su o tom problemu ali ga nisu riješili. Moguće je uspostavljanje dodatne izravne veze između manifestacije i već postojećeg entiteta mjesto ili neizravne veze s manifestacijom preko osoba ili korporativnih tijela odgovornih za proizvodnju manifestacije - tiskarom ili nakladnikom.²⁶

3.6. *Zadaci bibliografskog zapisa*

U prikazanim primjerima odabirom određenih elemenata opisa i pristupnica iskazani su odnosi između različitih entiteta unutar pojedinačnog zapisa (npr. odnos između prevođitelja i izraza, proizvođača i manifestacije itd.) i uspostavile veze između pojedinih zapisa (npr. pomoću pristupnica za jedinstveni stvarni naslov i ime autora, predmetnice itd.). Tako strukturirani zapisi potvrdili su da je moguće ispuniti funkcionalne zadatke koje im je na temelju korisničkih zahtjeva namijenila studija Functional Requirements for Bibliographic Records, i to na razini sve tri skupine entiteta, omogućujući pronalaženje traženog djela, identificiranje svih njegovih izraza i manifestacija, odabir određenog izraza i manifestacije te pristup pojedinačnom primjerku koji će najviše odgovarati korisnikovu upitu.

4. Zaključak

Uočljivo bogatstvo odnosa između entiteta koje je moguće izraziti FRBR modelom, osobito dobiva na značenju ako se uzme u obzir razdoblje od pet stoljeća kojem pripada stara knjiga. Premda postoji mogućnost da je neko djelo objavljeno samo u jednom izdanju, nećemo pogriješiti ako ustvrdimo da je priličan broj onih tiskanih u bezbroj izraza i manifestacija, od kojih je sačuvano n-primjeraka. Svaki taj primjerak kao specifičan entitet, jednako kao i ostali entiteti djelo, izraz, manifestacija, osoba i predmet, može biti predmetom proučavanja za različite kategorije znanstvenih istraživača stare knjige.

Načelima za bibliografski opis valjalo bi obuhvatiti sve tri skupine entiteta i njihove odnose unutar skupine i između pojedinih skupina, koji bi identificiranjem veza između izdanja/otisaka, novih otisaka i tiskarskih varijanti morali odraziti složenost tiskarskih postupaka i uputiti na djelo sadržano u tim izdanjima, povezati sve osobe ili korporativna tijela odgovorne za intelektualni i umjetnički sadržaj djela kao i sve one koji su imali udjela u nastanku ili povijesti primjerka te opisati sva materijalna svojstva knjige koja je identificiraju kao jedinstveni predmet tj. artefakt. Ova je analiza pokazala da UNIMARC, kao fleksibilan format, može već sada zadovoljiti potrebe izvorne katalogizacije pri stvaranju potpunog bibliografskog zapisa u kojem će se moći iskazati svi naznačeni odnosi te omogućiti pristup svim relevantnim elementima opisa.

Tako strukturiran bibliografski zapis neophodan je u retrospektivnim projektima - nacionalnim bibliografijama/bazama podataka za staru knjigu. Pri tome, ograničavajući faktor može biti uvriježena praksa retrospektivnih aktivnosti koje se odvijaju kronološki, jer

²⁶ Functional requirements for bibliographic records, str. 31.

neće biti moguće izraziti sve odnose naznačene u modelu. S druge pak strane, ako se uzme u obzir činjenica o nekadašnjem zajedničkom europskom kulturnom krugu, što je evidentno i u ovom primjeru Marulićeva djela i njegovih prijevoda tiskanih u različitim europskim gradovima, višenacionalne baze podataka za staru knjigu zaista će postati europskim tiskanim arhivom. Primijene li dizajneri takvih baza podataka FRBR model, zasigurno će se poboljšati pretraživačke mogućnosti. Različita izdanja (izrazi, manifestacije) moći će se grupirati pod zajedničkim entitetom djelo. Sljedeći linkove, moći će se pretraživati i drugi entiteti. Veze će se uspostaviti i prema digitalnom obliku jer je ovaj model pogodan za njihovo integriranje s tradicionalnom tj. tiskanom građom.

I da zaključimo, integrirat će se različiti mediji i svjetovi koji su još uvijek izolirani.

Literatura

- Balsamo, Luigi. Towards a global history of the book. // The European printed heritage : c. 1450 - c. 1830. London : The Consortium of European Research Libraries, 1998. Str. 31-47.
- Buzina, Tanja. Funkcionalni zadaci bibliografskog zapisa. // 2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 54-57.
- Byrum, John D. ISBDs : what they are and how they are used. // International cataloguing and bibliographic control 23, 4(October/Decémber 1994), 67-71.
- Byrum, John D.; Olivia M. A. Madison. Reflections on the goals, concepts and recommendations of the IFLA Study on functional requirements for bibliographic records. // FRBR (Functional requirements for bibliographic records) Seminar. Florence, 27-28 January 2000. <http://www.aib.it/aib/sezioni/toscana/conf/frbr/byrmadis.htm>
- Functional requirements for bibliographic records : final report / IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing [International Federation of Library Associations and Institutions. IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme]. München : K. G. Saur, 1998. (UBCIM Publications, New Series; vol. 19)
- Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise : končno poročilo / [pripravila] Mednarodna zveza bibliotekarskih združenj in ustanov ; [prevod in priprava slovenskih primerov Zlata Dimec.] Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2000. (Bibliothecaria ; 6. Prevodi ; 1)
- Grinnen, Ellen Beate; Anne Munkebyaune and Liv A. Holm. Functional requirements for retrieval of bibliographic records : proposals for an enhanced bibliographic model. // ELAG Conference in Bled, Slovenia 21-23 April 1999. <http://www.nuk.uni-lj.si/elag99/wsreports/ws4.html>
- ISBD(A) : Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih). Preporučila Radna skupina za međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih) ... / prevela Tinka Katić. 1. hrv. prijevod 2. prerađenog izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo : Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.
- Jozić, Branko; Bratislav Lučin. Bibliografija Marka Marulića : prvi dio : tiskana djela (1477-1997). Split : Književni krug ; Marulianum, 1998.
- Madison, Olivia M. A. Standards in the light of new technologies : Functional requirements for bibliographic records. // International cataloguing and bibliographic control 28, 1(January/March 1999), 7-10.

- Murtomaa, Eeva. Could this be the beginning of a beautiful friendship : a comparison of the description and access to the object of interest between the libraries and archives. // 66th IFLA Council and General Conference, August 13-18, 2000. <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/125-164e.htm>
- Priručnik za UNIMARC : bibliografski format / prevela i priredila Mirna Willer. 2. hrv. izd. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica ; Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. (Izdanja Nacionalne i sveučilišne knjižnice; knj. 1)
- Smjernice za upotrebu UNIMARC-a : stare omeđene publikacije (antikvarne) / prevela i hrvatske primjere izradila Tinka Katić; stručna redakcija Mirna Willer. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2000. (Izdanja Zavoda za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Smjernice ; 1)
- UNIMARC guideline no. 3 : older monographic publications (antiquarian). Frankfurt am Main : IFLA UBCIM, 1996.
- User benefits from a new bibliographic model : follow-up of the IFLA Functional requirements study/ by European Library Automation Group (ELAG) Workshop 4 (Peter Noerr et al.). Paper presented at the 64th IFLA General Conference, Amsterdam. // International cataloguing and bibliographic control 28, 3(July/September 1999), 80-81.
- Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga : drugi dio : kataložni opis. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983.
- Willer, Mirna. Rad na međunarodnoj dostupnosti zapisa preglednih kataložnih jedinica : 1995.-1998. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 42, 1-4(1999), 43-70.
- Willer, Mirna. Sedma radionica o Dublinskom osnovnom skupu elemenata metapodataka. Frankfurt am Main, 25.-27. listopada 1999. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), 135-140.